

ГНОСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

©2019 ПРОХОРОВА В. В., ДАВИДОВА О. Ю.

УДК 167:001.895:338.46

JEL: B40; O32; M11

Прохорова В. В., Давидова О. Ю. Гносеологічні аспекти інноваційного управління розвитком підприємств

Мета статті – дослідити гносеологічні аспекти інноваційного управління розвитком підприємств: дефініції, складові та тенденції розвитку; вивчити етапи формування сутності методології як ідеологічної платформи вирішення наукової проблеми; розробити науково-практичний підхід до формування та впровадження системи інноваційного управління розвитком підприємств. У статті досліджено гносеологічні аспекти інноваційного управління розвитком підприємств: визначення, складові та тенденції розвитку для формування комплексу програм розвитку підприємств з урахуванням різноманітних тимчасових горизонтів з метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності в умовах трансформаційної економіки. Доведено, що основою формування будь-якої методології є філософське підґрунтя. Запропоновано використовувати науково-практичний підхід до формування та впровадження системи інноваційного управління розвитком підприємств, що базується на синтезі методологічних аспектів гносеологічного коріння та основних напрямів інноватики, з урахуванням компонент і принципів інноватики, що є підґрунтям для оцінювання, тестування та прогнозування результатів інноваційного управління розвитком підприємств, формування комплексу програм їх розвитку з урахуванням різних часових горизонтів, із метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності в умовах трансформаційної економіки.

Ключові слова: інноваційне управління, розвиток, підприємство, методологія, гносеологія.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-14-20>

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 17.

Прохорова Вікторія Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри економіки та організації діяльності суб'єктів господарювання, Українська інженерно-педагогічна академія (вул. Університетська, 16, Харків, 61003, Україна)

E-mail: vkprohkorova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2552-2131>

Давидова Оксана Юрївна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри готельного і ресторанного бізнесу, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: davydova_oks@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3045-9464>

УДК 167:001.895:338.46

JEL: B40; O32; M11

Прохорова В. В., Давидова О. Ю. Гносеологические аспекты инновационного управления развитием предприятий

Цель статьи – исследовать гносеологические аспекты инновационного управления развитием предприятий: дефиниции, составляющие и тенденции развития; изучить этапы формирования сущности методологии как идеологической платформы решения научной проблемы; разработать научно-практический подход к формированию и внедрению системы инновационного управления развитием предприятия. Исследованы гносеологические аспекты инновационного управления развитием предприятий: определения, составляющие и тенденции развития для формирования комплекса программ развития предприятий с учетом различных временных горизонтов с целью повышения уровня их конкурентоспособности в условиях трансформационной экономики. Доказано, что основой формирования любой методологии является философская база. Предложено использовать научно-практический подход к формированию и внедрению системы инновационного управления развитием предприятий, базирующийся на синтезе методологических аспектов гносеологических корней и основных направлений инноватики, с учетом компонент и принципов инноватики, являющихся основанием для оценивания, тестирования и прогнозирования результатов инновационного управления развитием предприятий, формирования комплекса программ их развития с учетом разных временных горизонтов, с целью повышения уровня их конкурентоспособности в условиях трансформационной экономики.

Ключевые слова: инновационное управление, развитие, предприятие, методология, гносеология.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Библ.:** 17.

Прохорова Виктория Владимировна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой, кафедра экономики и организации деятельности субъектов хозяйствования, Украинская инженерно-педагогическая академия (ул. Университетская, 16, Харьков, 61003, Украина)

E-mail: vkprohkorova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2552-2131>

UDC 167:001.895:338.46

JEL: B40; O32; M11

Prokhorova V. V., Davydova O. Yu. The Gnoseological Aspects of Innovative Management of Enterprises Development

The article is aimed at researching the gnoseological aspects of innovative management of enterprises development: the definitions, components and tendencies of development; exploring the stages of forming the essence of methodology as an ideological platform for solving a scientific problem; developing a scientific-practical approach to the formation and implementation of a system of innovative management of the enterprise development. The gnoseological aspects of innovative management of enterprises development have been researched: the definitions, components and tendencies of development for the formation of a complex of programs for enterprises development taking into view different time horizons in order to improve the level of their competitiveness in conditions of transformational economy. It is proved that foundation of formation of any methodology is philosophical basis. It is proposed to use the scientific-practical approach to the formation and implementation of the system of innovative management of enterprises development, based on the synthesis of methodological aspects of the gnoseological roots and the main directions of innovation, with attention to the components and principles of innovatics, which constitute a foundation for assessing, testing and forecasting the results of innovative management of enterprises development, forming a complex of programs for their development taking into view different time horizons in order to improve the level of their competitiveness in conditions of transformational economy.

Keywords: innovative management, development, enterprise, methodology, gnoseology.

Fig.: 4. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 17.

Prokhorova Viktoriia V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department, Department of Economics and Business Entities, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy (16 Universytetska Str., Kharkiv, 61003, Ukraine)

E-mail: vkprohkorova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2552-2131>

Давыдова Оксана Юрьевна – доктор экономических наук, доцент, профессор, кафедра гостиничного и ресторанного бизнеса, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Ключковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: davydova_oks@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3045-9464>

Davydova Oksana Yu. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor, Department of Hotel and Restaurant Business, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: davydova_oks@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3045-9464>

У сучасних умовах господарювання розробка та впровадження інноваційного управління розвитком вітчизняних підприємств є актуальною проблемою, тому що інтенсивний світовий розвиток вимагає постійного вдосконалення функціонування підприємств із метою завоювання нових ринків, підвищення конкурентоспроможності, збільшення прибутку та задоволення попиту споживачів. Інноваційне управління розвитком підприємств має сприйматися керівниками як дієвий спосіб реагування на виклики ринку в умовах динамічних змін ринкового середовища.

Як елемент системи управління інноваційне управління розвитком підприємств сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності, виявляючи проблеми та визначаючи напрямки їх вирішення, використовуючи потенційні умови та ресурси. Інноваційне управління розвитком підприємств має враховувати фактори впливу зовнішнього оточення й розробляти та впроваджувати такі сценарії розвитку, які, за потреби, коригуються й адаптуються до змін, що відбуваються в економіці та суспільстві. Від того, наскільки правильно впроваджується система інноваційного управління (визначені та структуровані стратегічні завдання, впроваджені послідовні заплановані заходи), залежить успішний розвиток підприємств.

Дослідженню цієї проблематики присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Р. Акоффа, П. Анохіна, В. Афанасьєва, Л. Барталанфі, І. Блауберга, О. Богданова, В. Волкової, Ю. Ворони, Д. Гвішіані, Р. Джонсона, Д. Діксона, С. Никанорова, В. Садовського, Р. Саймона, Ф. Темникова, В. Тютіна, А. Уємова, Ю. Черняк, Ю. Урманцева, Е. Юдіна і багатьох інших.

Проте, незважаючи на вагомий внесок науковців, проблема вимагає подальшого, більш глибокого дослідження з огляду на те, що формування системи інноваційного управління розвитком підприємств потребує нових, адаптивних методологічних наукових напрацювань із цього напрямку.

Попри вагомий внесок багатьох науковців, проблеми формування методології інноваційного управління розвитком підприємств готельно-ресторанного господарства, розробки адаптивних методологічних і концептуальних наукових підходів, визначення гносеологічних аспектів потребують подальшого, більш глибокого дослідження.

Цілі статті: дослідити гносеологічні аспекти інноваційного управління розвитком підприємств:

дефініції, складові та тенденції розвитку; вивчити етапи формування сутності методології як ідеологічної платформи вирішення наукової проблеми; розробити науково-практичний підхід до формування та впровадження системи інноваційного управління розвитком підприємств, що базується на синтезі методологічних аспектів гносеологічного коріння та є підґрунтям для оцінювання, тестування та прогнозування результатів інноваційного управління розвитком підприємств, формування комплексу програм їх розвитку із метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності в умовах трансформаційної економіки.

Поняття «гносеологія» широке за змістом, воно охоплює будь-які форми і види пізнання людиною навколишнього світу – наукові, донаукові, ненаукові.

Гносеологія (грец. *gnosis* – пізнання і *logos* – учення) – галузь філософії, яка вивчає сутність пізнавального процесу, його закономірності та принципи, форми і типи одержання знання про світ у всьому його багатоманітті [1].

За результатами дослідження низки джерел [2-11] авторами сформовано філософську сутність гносеології (рис. 1).

Важливим розділом філософської гносеології є вчення про структуру та методи пізнання, його рівні та способи, завдяки яким відбувається одержання знань, їх систематизація, оформлення в наукові гіпотези, концепції, теорії. Центральним пунктом гносеології є проблема істини як результату адекватного відображення у свідомості суб'єкта пізнавальної діяльності сутнісних властивостей об'єкта дослідницького інтересу. За словами Г. В. Ф. Гегеля, істина – велике слово і велике діло; більшою мірою вона – ставлення до життя, позиція, від самого поступу, самого наближення до якої, якщо дух і душа людини здорові, вище здійснюються груди, глибше дихається [3].

Проблеми пізнання навколишньої дійсності завжди хвилювали мислителів. Однак розгорнута гносеологічна проблематика була осмислена в Новий час, коли потреба в достовірному знанні про сутність речей, природних і суспільних явищ стала домінуючою в мотивації філософських пошуків (рис. 2).

Загострилася і проблема активності суб'єкта в пізнавальному процесі, його можливостей отримати потрібне знання як достовірну, аргументовану інформацію про навколишній світ, здатності людини завдяки своєму досвіду, від якого залежать її почуття

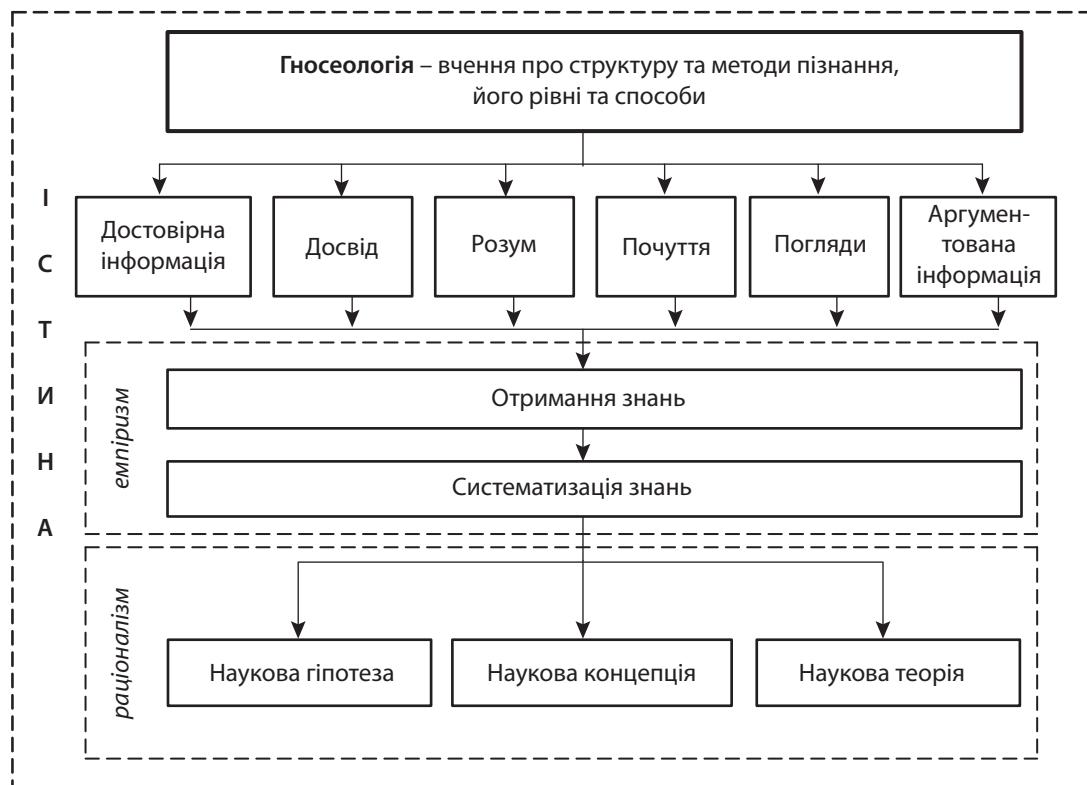


Рис. 1. Філософська сутність гносеології

Джерело: авторська розробка.



Рис. 2. Філософська природа виникнення емпіризму та раціоналізму

Джерело: авторська розробка.

і розум, одержати точні, істинні знання про природу, суспільне життя і про себе [12].

У табл. 1 за результатами досліджень джерел [2; 13–16] наведено філософські погляди на формування наукового пізнання.

Відповідно до розуміння природи суб'єкта, об'єкта пізнавального інтересу та їх взаємодії теорія пізнання в історії філософії набувала різних форм і напрямів: ідеалістична чи матеріалістична, споглядальна чи діяльнісна гносеологія. Важливе значення при цьому має проблема визначення основного відправного чинника самого «механізму» пізнання (рис. 3).

Інтенсивний розвиток суспільства потребує постійного вдосконалення існуючої системи поглядів, розрахунків, рішень, технологій та ін. У сучасному

світі лідируючі позиції займають ті суб'єкти, які вчасно розробляють та впроваджують інноваційні заходи. Але якими б не були сучасні погляди, вони мають свою ґрунтовну основу, яка формувалася століттями.

Збільшення обсягу і масштабів наукових поглядів, поглиблення наукового пізнання в розкритті законів і закономірностей функціонування реального природного та соціального світу приводять до того, що активізується безсумнівне прагнення вчених проаналізувати прийоми та способи, за допомогою яких здобуваються та формуються знання та погляди.

На початку Античного часу монополія мала вплив на дослідження проблем пізнання взагалі та наукового пізнання зокрема і знаходилася у предметній площині такої науки, як філософія.

Навіть на межі XVI–XVII ст., коли сформувалося експериментальне природознавство, досліджен-

Філософські погляди на формування наукового пізнання

Філософи	Сутність філософського погляду
Філософи-скептики	
Піррон, Секст Емпірик, М.-Б. де Монтень, Д. Юм	Висловлювали сумнів щодо можливості отримати істинне знання
I. Кант	Заперечував здатність людини до пізнання сутності об'єктів («речі в собі»), обмежував пізнання сферою явищ («речі для нас»). Цим він обґрунтовував розповсюджені у сучасній некласичній філософії гносеологічний песимізм (від лат. – найгірший) – зневіра в можливості людського розуму пізнати сутність речей і процесів, а також у можливості керуватися здобутим знанням у практичному житті
Р. Декарт, Г.-В. Лейбніц, Г. В. Ф. Гегель, К. Маркс	Наголошували на необмежених можливостях людського розуму, його пізнавальній могутності, вірі в його здатність досягнути істину. На цьому ґрунтується гносеологічний оптимізм (від лат. – найкращий) – віра у всемогутність сили розуму, його здатність озброїти людство істинним знанням, яке уможливорює продуктивно-доцільне використання природних ресурсів і суспільних надбань
Філософи-сенсуалісти	
Дж. Локк, Т. Гоббс, Д. Берклі	Визнавали головним чинником пізнання людські почуття
Дж. Локк	Усі людські знання мають чуттєво-досвідний характер, а людська душа – «чиста дошка» (tabula rasa), «білий папір без будь-яких знаків та ідей», на якому досвід залишає свої письмена. Відчуття є першопричиною виникнення ідей («усі знання походять від відчуттів», «у розумі немає нічого, що б первісно не містилося в почуттях»). Його вчення про досвідне відображення матеріального світу (емпіризм) є одними із центральних положень сенсуалістичних та емпіричних теорій пізнання
Філософи-раціоналісти	
Р. Декарт, Г.-В. Лейбніц, Б. Спіноза	Визнавали провідну роль розуму в одержанні знання, вважали його джерелом істини
Р. Декарт	Лише розум вказує надійний шлях досягнення істини, оскільки почуття здатні вводити людину в оману. Єдиним достовірним фактом для людини є усвідомлення існування власного розуму. Мислю, отже існую! (Cogito, ergo sum). Розум, мислення і самосвідомість, а не життєвий досвід, є вирішальними факторами процесу пізнання. Запах, смак, твердість, світло, тепло є вторинними якостями, яким передують первинні якості мислячої субстанції: ідея Бога як найдосконалішої істоти, аксіоми математики. Ідеї, якими керується людський розум, властиві людині від народження

Джерело: авторське опрацювання [2; 13–16].

ням різних проблем методології пізнання займалися в основному філософи. Проте найбільший внесок у той період був зроблений тими з них, хто одночасно з філософією займалися й іншими спеціальними галузями наукового знання (Галілей, Декарт, Ньютон, Лейбніц та ін.) [17].

Починаючи з другої половини ХІХ ст., особливо наприкінці його, відбувається різка диференціація, тобто відділення від філософії різноманітних наукових дисциплін, що досліджують ті чи інші аспекти наукового пізнання.

Поряд із традиційними філософськими методами в цей час виникають і починають активно розвиватися методи математичної логіки, а потім і ймовірнісної логіки. У зв'язку з науковою революцією у природознавстві на цьому етапі помітно зростає інтерес до історії та філософії науки.

Трохи пізніше формуються і такі самостійні сфери наукового пізнання, як психологія і соціологія науки, а вже в наші дні виникає абсолютно нова га-

лузь – наука про науку, або наукознавство. Усі зазначені наукові дисципліни досліджують різні аспекти та відношення наукового знання, застосовуючи свої особливі методи і понятійний апарат. Традиційно вважалося, що наука розвивається прогресивно, і кумулятивно-наукове знання з часом накопичується (не втрачаючи попередніх досягнень), удосконалюється та зростає.

Науковці сьогодні знають про світ усе, що знали про нього вчені попередніх епох, а також те, що було невідомо більш раннім поколінням. Це переконання настільки міцно ввійшло в суспільну свідомість, що сумніватися в ньому здається неможливим [17].

Однак, незважаючи на очевидну переконливість таких думок, у філософії науки середини ХХ століття з'явилися концепції, що по-іншому тлумачать (або навіть заперечують) прогрес у розвитку наукового знання. Усі відомі критерії досконалості деяких тео-

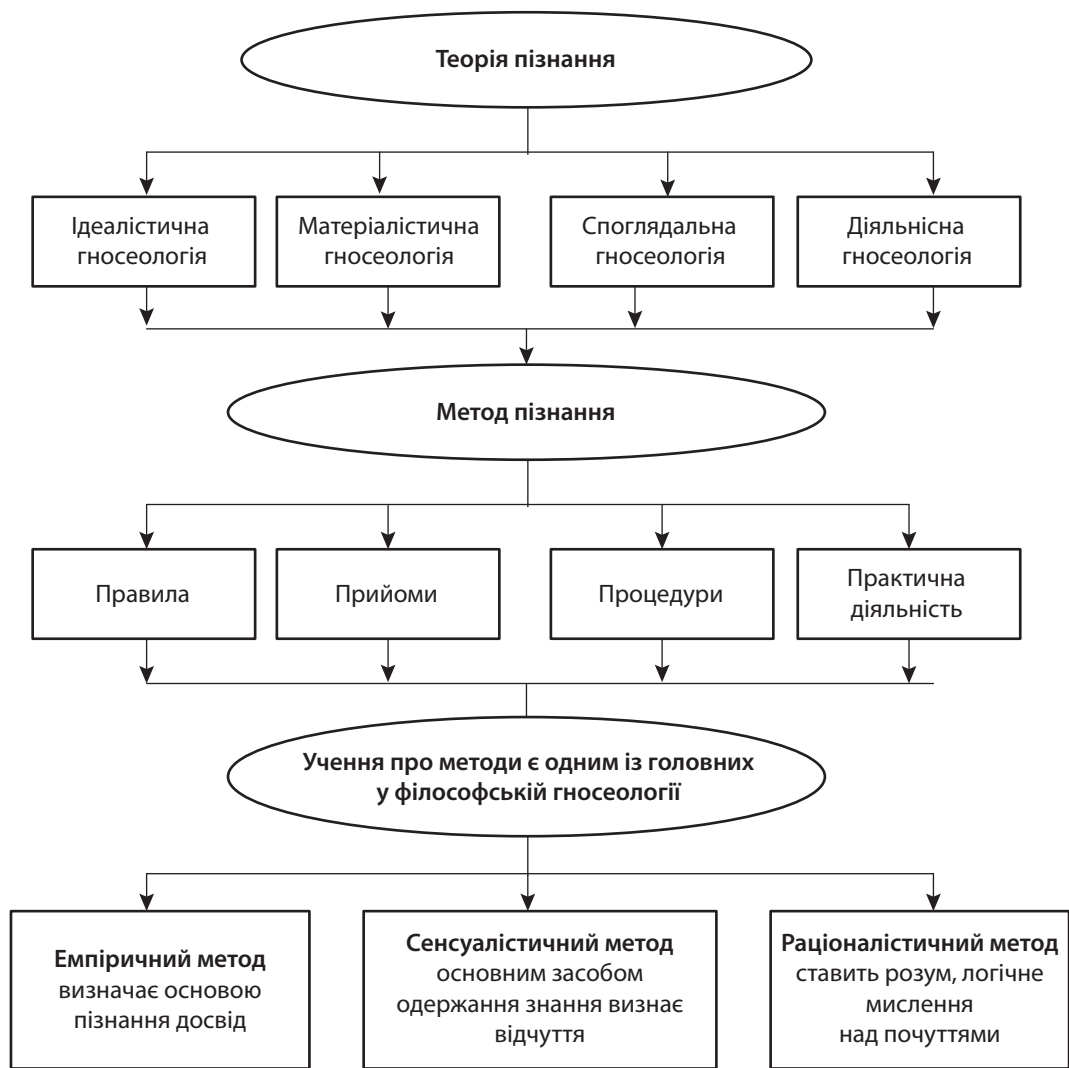


Рис. 3. Теорія пізнання в історії філософії

Джерело: авторська розробка.

рій викликають у вчених відчуття неповноти, не універсальності й недосконалості. За останні десятиліття досягнуті значні результати у сфері наукової логіки, яка займається дослідженням проблем побудови і структури готового наукового знання.

Проблеми методу і методології наукового дослідження привертала увагу соціальних мислителів, учених і філософів ще у стародавні часи, починаючи з античної епохи. Проте ґрунтовний аналіз методів і засобів наукового пізнання став активно здійснюватися лише продовж останнього півстоліття [17].

Етапи формування сутності методології як ідеологічної платформи вирішення наукової проблеми наведено на рис. 4.

Отже, основою формування будь-якої методології є філософське підґрунтя. Філософія економіки з теоретико-методологічних позицій допомагає розкрити закони, що управляють розвитком виробництва, розподілом, обміном і споживанням та ін. Саме філософія економіки формує раціональність

і ефективність, тому є методологічною основою всієї системи економічних наук. Взаємодія, з одного боку, філософської теорії з економічною, а з іншого – філософських дисциплін з економічними науками, визначає розвиток економічної науки загалом, а філософське узагальнення сучасних економічних процесів належить до філософії економіки.

На думку вітчизняних і зарубіжних учених-економістів [2; 13–16], основною проблемою погіршення стану вітчизняної економіки є відставання на мікроекономічному рівні, тобто на рівні діяльності конкретних підприємств через їх низьку конкурентоспроможність.

Основною з причин низької конкурентоспроможності більшості вітчизняних підприємств є недостатньо ефективно організована діяльність в умовах постійно зростаючих вимог внутрішніх і зовнішніх ринків до вартості та якості продукції та послуг.

У сучасних умовах теорія і практика управління потребують постійних радикальних змін у зв'язку

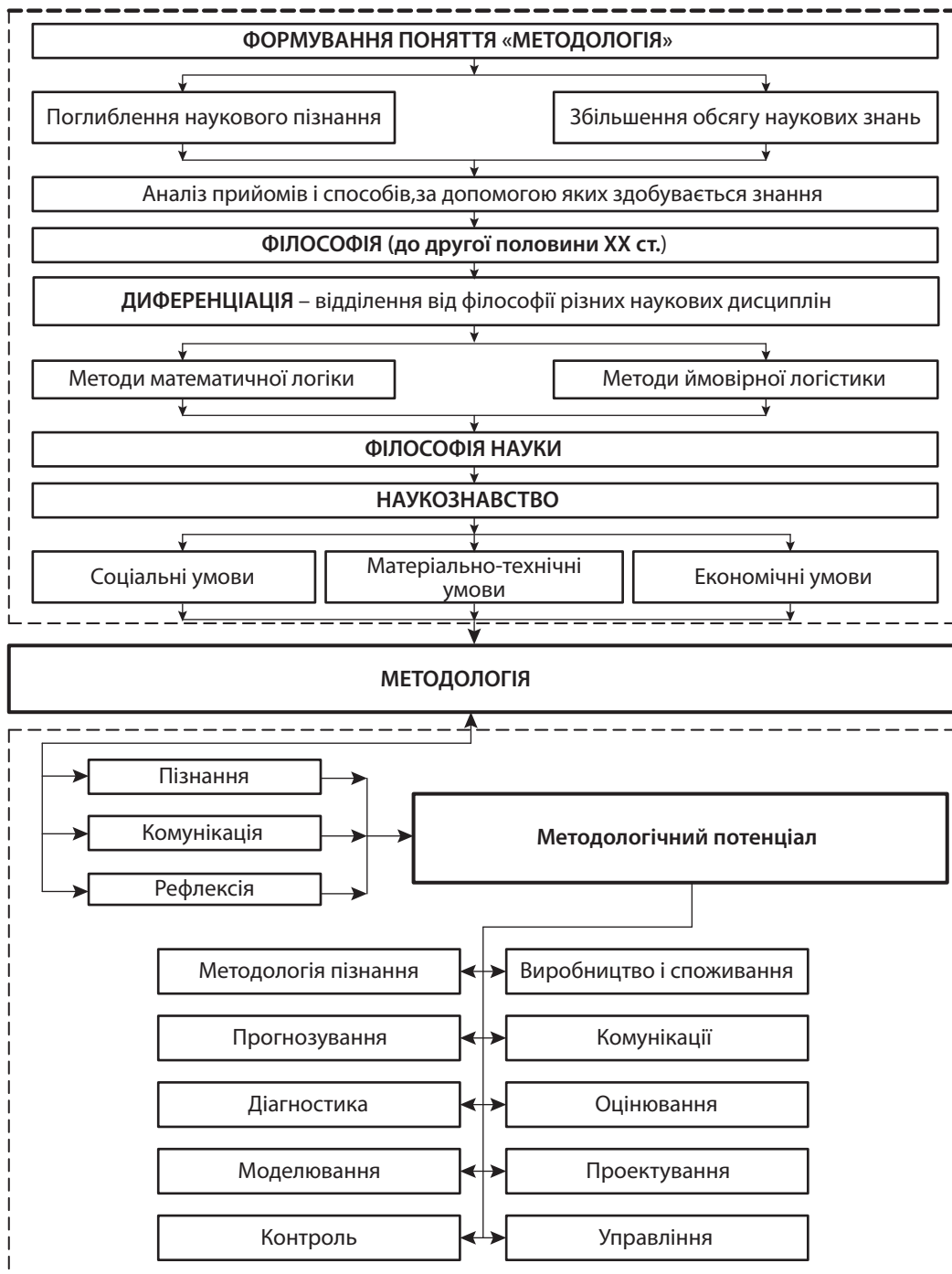


Рис. 4. Формування сутності методології як ідеологічної платформи вирішення наукової проблеми

Джерело: авторська розробка.

з розвитком високих інформаційних технологій та проблемами, що виникають безпосередньо в системі управління.

Для вирішення цих проблем необхідно продукувати ефективні управлінські рішення із застосуванням інноваційних підходів.

ВИСНОВКИ

У процесі теоретичного обґрунтування предметної площини дослідження запропоновано використовувати науково-практичний підхід до фор-

мування та впровадження системи інноваційного управління розвитком підприємств, що базується на синтезі методологічних аспектів гносеологічного коріння та основних напрямів інноватики, з урахуванням компонент і принципів інноватики, що є підґрунтям для оцінювання, тестування та прогнозування результатів інноваційного управління розвитком підприємств, формування комплексу програм їх розвитку з урахуванням різних часових горизонтів, із метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності в умовах трансформаційної економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Гносеологія>
2. **Ансофф І.** Стратегическое управление / сокр. пер. с англ.; науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко. М.: Экономика, 1989. 519 с.
3. **Бойко М. Г.** Ціннісно орієнтоване управління в туризмі : монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2010. 524 с.
4. **Вертакова Ю. В., Симоненко Е. С.** Управление инновациями: теория и практика : учеб. пособие. М. : ЭКСМО, 2008. 432 с.
5. **Геєць В. М., Семиноженко В. П.** Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : монографія / за заг. ред. С. М. Ілляшенка. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 582 с.
6. Зміст поняття «методологічний принцип» та його визначення. URL: http://pidruchniki.com/12920522/pravo/zmist_ponyattya_metodologichnyi
7. **Іванов Ю. Б., Пилипенко А. А.** Концепція та онтологія предметної області управління інтеграційним розвитком підприємства. *Економіка промисловості*. 2006. № 1. С. 162–171.
8. Словник іншомовних слів / за заг. ред. О. С. Мельничука. К., 1974. 776 с.
9. Філософія економіки : учеб. пособие для высш. учеб. заведений / отв. ред. С. В. Синяков. Киев : Альтерпрес, 2002. 384 с.
10. Философский энциклопедический словарь / ред. Л. Ф. Ильичев и др. М. : Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
11. **De Palta A., Leruth L., Prunier G.** Agent based Topology of Risks in Public – Private Partnerships // Towards a Principal. IMF Working Paper WP/09/177, International Monetary Fund. URL: <http://ideas.repec.org>
12. **Бурій С. А.** Інноваційний потенціал у сфері готельно-ресторанного бізнесу та туризму. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 5. Т. 2. С. 201–205.
13. **Винокуров В. А.** Организация стратегического управления на предприятии. М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. 458 с.
14. **Сорокіна Л. В.** Діагностика й регулювання стрибків економічного розвитку підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 2. С. 93–100.
15. **Халафян А. А.** Statistica 6. Статистический анализ данных. М. : Бинوم-пресс, 2008. 512 с.
16. **Давидова О. Ю.** Ключові фактори управління ризиками на підприємствах ресторанного господарства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 25. Ч. 1. С. 128–132.
17. **Блауг М.** Экономическая мысль в ретроспективе. М. : Мысль, 2005. 253 с.

REFERENCES

Ansoff, I. *Strategicheskoye upravleniye* [Strategic management]. М. : Ekonomika, 1989.

Blaug, M. *Ekonomicheskaya mysl v retrospektive* [Economic thought in retrospect]. Moscow: Mysl, 2005.

Boiko, M. H. *Tsinnisno oriientovane upravlinnia v turyzmi* [Valuably oriented tourism management]. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet, 2010.

Buryi, S. A. "Innovatsiyni potentsial u sferi hotelno-restorannoho biznesu ta turyzmu" [Innovative potential in the sphere of hotel and restaurant business and tourism]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 2, no. 5 (2014): 201-205.

Davydova, O. Yu. "Kliuchovi faktory upravlinnia ryzykamy na pidpriemstvakh restorannoho hospodarstva" [Key factors of risk management at restaurants in the restaurant industry]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 1, no. 25 (2017): 128-132.

De Palta, A., Leruth, L., and Prunier, G. "Agent based Topology of Risks in Public – Private Partnerships". Towards a Principal. IMF Working Paper WP/09/177, International Monetary Fund. <http://ideasrepec.org>

Filosofiya ekonomiki [Philosophy of Economics]. Kyiv: Alterpres, 2002.

Filosofskiy entsiklopedicheskii slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Sov. entsiklopediya, 1983.

Heiets, V. M., and Semynozhenko, V. P. *Problemy upravlinnia innovatsiynym rozvytkom pidpriemstv u tranzytyvni ekonomitsi* [Problems of management of innovative development of enterprises in the transitive economy]. Sumy: VTD «Universytetska knyha», 2005.

Ivanov, Yu. B., and Pylypenko, A. A. "Kontsepsiia ta ontolohiia predmetnoi oblasti upravlinnia intehratsiynym rozvytkom pidpriemstva" [Concept and ontology of the subject area of management of the integration development of the enterprise]. *Ekonomika promyslovosti*, no. 1 (2006): 162-171.

Khalafyan, A. A. *Statistisa 6. Statisticheskii analiz dannykh* [Statistica 6. Statistical analysis of data]. Moscow: Binom-press, 2008.

Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]. Kyiv, 1974.

Sorokina, L. V. "Diahnostyka i rehuliuвання strybkiv ekonomichnoho rozvytku pidpriemstv" [Diagnostics and regulation of economic development of enterprises]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 2 (2007): 93-100.

Vertakova, Yu. V., and Simonenko, Ye. S. *Upravleniye innovatsiyami: teoriya i praktika* [Innovation Management: Theory and Practice]. Moscow: EKSMO, 2008.

Vinokurov, V. A. *Organizatsiya strategicheskogo upravleniya na predpriyatii* [Organization of strategic management in the enterprise]. Moscow: Tsentr ekonomiki i marketinga, 1996.

"Zmist poniattia «metodolohichnyi pryntsyyp» ta yoho vyznachennia" [The content of the concept of "methodological principle" and its definition]. http://pidruchniki.com/12920522/pravo/zmist_ponyattya_metodologichnyi
<http://uk.wikipedia.org/wiki/Гносеологія>